

László
Rásonyi

ne bilimsel danışman sıfatıyla tayin edildi. Burada Macar Doğu araştırmalarının temelini oluşturan Doğu Seksiyonu'nu kurmakla Türklük bilimi adına anlamlı bir misyon üstlendi. 1962'de emekli olan Rásonyi, Ankara Üniversitesi'nin daveti üzerine Hungaroloji Kürsüsü'ndeki profesörlük görevine döndü ve bu görevi sekiz yıl daha sürdürdü. Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu şeref üyeliğine seçildi, Cumhuriyet'in 50. yıl dönümünde devlet nişanı aldı. Aynı yıl Macar Bilimler Akademisi kendisine dil bilimi doktoru unvanını verdi. 4 Mayıs 1984'te Budapeşte'de öldü.

Rásonyi, Ortaçağ Macar tarihinin birçok probleminin çözülmesinde önemli bir işlevi olan Türk özel adlarının incelenmesi alanında kişi adlarını ad verme geleneklerine göre totemistik adlar, amaçlı adlar, tesadüfî adlar, teofor adlar, "hypochores-tica"lar, kişilere bağlı olarak verilen adlar ve unvan adları şeklinde yedi grupta sınıflandırmış, Türk özel adlarını köken bilimi, anlam bilimi ve ses bilimi açısından incelediği gibi yapım ekleri ve bunlardaki morfolojik özellikler üzerinde durmuştur. İncelemeleri Türkçe'nin kelime hazinesi bakımından değerli sonuçlar vermiştir. Arkaik dönemde kullanılan çok sayıda kelimeyi de göstermiştir. Bu çalışmalarının Türk onomastiğinin kurulmasında çok değerli payı vardır. Türk onomastiği araştırmalarında Zoltán Gombocz'un Árpád hânedanı dönemi Türkçe kişi adlarına ilişkin çalışmasından ilham alarak Kıpçaklar'ın ve onlarla akraba olan, kitleler halinde Ortaçağ'da Macaristan'a yerleşen Kumanlar'ın adlarına ayrıca eğilmiştir. Bunları sınıflandırıp yorumlamakla denilebilir ki selefi olan Martinus Theodorus Houtsma ve Jean Sauvageot'yu geçmiştir. Macaristan Kumanları'na ait topladığı malzemeden önemli sonuçlar elde etmiş, Mемlүkler'le olan ilgilerine dikkat çekmiş ve Anadolu'daki bazı adlarla bağları olabileceği hususunu orta-

ya koymuştur. Aynı malzemeye dayanarak Rumen prensliklerinin kurulmasında ve yönetilmesinde Kuman unsurlarını göstermiştir (TKA, III-VI [1966-1969], tür.yer.). Bir Türk özel adları dergisinin yayımlanması için gayretleri olmuş ve Türk bilim adamlarının buna dair malzemeye ulaşılabilmesi için oldukça geniş bir bibliyografya yayımlamıştır (TDe., I [1964], s. 71-101). *Onomasticon Turcicum* adını verdiği, yaklaşık 80.000 fişten oluşan Türkçe adlar katalogunun üzerinde ölümünden sonra bilim adamlarının çalıştığı bilinmektedir (Baski, tür.yer.). Ayrıca birçok dergide Türko-loji'nin çeşitli alanlarında 100'ü aşkın makalesi yayımlanmıştır (yayınlarının listesi için bk. TK, IX/105 [1971], s. 765-769).

Eserleri. 1. *Macar Arkeolojisinde Hunlar, Avarlar, Macarlar* (İstanbul 1938). Ural-Altay ailesinin üç mensubunun atlı kültürü ve bunların ortak özelliklerinden bahseder. 2. *Dünya Tarihinde Türklük* (Ankara 1942). İlk olarak daha küçük hacimde *Magyar Szemle* dergisi için Kırmı-lı fikir adamı Seydahmet Kırmı'ın teşvi-kiyle hazırlanmıştı. Türk kavimleri tarihinin özeti olan bu kitap Türkiye'de ilk defa yetkili bir uzman tarafından yazılmış olması sebebiyle büyük ilgi uyandırmıştır. 3. *Macarlar ve Türkler* (Budapeşte 1944). İki ulus arasındaki tarihî ve kültürel ilişkilerin başlangıçtan 1940'lara kadar bir çerçevesini çizmiştir. 4. *Török nyelvtan* (Budapest 1960). Pratik Türkçe gramer kitabıdır. 5. *Tarihte Türklük* (Ankara 1971). *Dünya Tarihinde Türklük* adlı eserinin genişletilmiş şeklidir. 6. *Hidak a Dunán* (Budapest 1981). Tuna havzasında yaşayan Bulgar, Rumen ve Macarlar'ın geçmişinde Hun, Oğur, Avar ve Peçenek gibi Türk kavimlerinin oynadığı rolü, karşılaştırmalı dil biliminden faydalanarak ve bu ülkelerdeki kişi ve yer adlarının etimolojisini yaparak ortaya koymuştur (trc. Hicran Akın, *Tuna Köprüleri*, Ankara 1984). 7. *Türk Devletinin Batıdaki Vârisleri ve İlk Müslüman Türkler* (Ankara 1983).

BİBLİYOGRAFYA :

L. Rásonyi, "Kuman Özel Adları", TKA, III-VI (1966-69), s. 71-144; I. Baski, *A Preliminary Index to Rásonyi's Onomasticon Turcicum*, Budapest 1986; "Prof. Dr. László Rásonyi'nin Hal Tercümesi", TK, IX/105 (1971), s. 763-769; L. Ligeti, "Le Professeur L. Rásonyi", AOH, XXVIII/1 (1974), s. 147-150; K. Zsuzsa, "László Rásonyi" (1899-1984), a.e., XXXVIII/1-2 (1984), s. 216-218; Şerif Baştaş, "Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde Rásonyi'yi Anma Töreni (23 Ocak 2001)", TK, XXXIX/457 (2001), s. 8-11; Hasan Eren, "Rásonyi", TA, XXVII, 231-232; "Rásonyi, Laszlo", TDEA, VII, 284-285.

ERDAL ÇOBAN

RASSÂ'

(الرصاص)

Ebû Abdillâh Muhammed
b. Kâsım er-Rassâ' el-Ensârî
(ö. 894/1489)

Mâlikî fakihî.

Cezayir'de hüküm süren Abdülvâdî hânedanının başşehri Tilimsân'da doğdu. Dördüncü kuşaktan dedesi Tilimsân'daki büyük camiyi süsleyen meşhur bir marangoz ve nakkaş olduğundan "Rassâ" veya "İbnü'r-Rassâ" lakabıyla bilinir. Rassâ' ailesi Tunus'un halen bilinen soylu ailelerinden olup günümüze kadar birçok şahsiyet yetiştirmiştir. İlk tahsilini Tilimsân'da yapan Rassâ' burada 830 (1426-27) yılına kadar kıraat ve resm-i mushafa dair ilk bilgileri aldı ve 831'de (1427-28) ailesiyle birlikte Tunus'a gitti. Kur'an'ı ezberledikten sonra Şâtibî'nin *Hırzü'l-emânî* ve 'Aķile adlı manzumeleriyle Mâlikî fıkıhından İbn Ebû Zeyd'in *er-Risâle*'sini ezberledi, bu eserleri Ebû'l-Kâsım el-Burzûlî'den okudu. Daha sonra Tunus'un önemli medreselerinden Şermâiyye'de bu hocasının hadis derslerini takip ederek kendisinden icâzet aldı. Arap dili ve edebiyatı, akaid, hadis, tefsir, fıkıh ve fıkıh usulü, mantık, ferâiz ve matematik gibi ilimleri Ebû Abdullah Muhammed b. Ebû Bekir, Ebû Abdullah Muhammed er-Remî, Ebû'l-Abbâs es-Selâmî, Ebû'l-Kâsım el-Gırnâtî, Ebû Yûsuf Ya'kûb el-Masmûdî ve Ebû Hafsa Ömer el-Kılşânî'nin de aralarında bulunduğu birçok âlimden tahsil etti. 836-840 (1432-1436) yılları arasında Remî'den özel dersler aldı, bu arada kızıyla evlendi. Öğrencileri arasında Ebû'l-Abbâs Zerriük el-Fâsî, Ebû'n-Nûr b. Ahmed es-Sûsî, Abdurrahman b. Muhammed el-Merînî bulunmaktadır. 865 (1461) yılında Hafsî hükümdarı tarafından ordu kadılığı (kazâ'ül-mahalle) görevine tayin edildi. 875'te (1471) kâdilenkiha (aile hukukuyla ilgili davalara bakan kadılık) görevine getirildi. 886 (1482) yılında kâdilecemâa oldu. Bunun yanında Zeytüne Camii'nde imam-hatiplik, ayrıca müftülük ve ders verme görevlerini yürüttü. Bir süre sonra kadılık görevinden istifa etti. Vefatında evinin bitişiğinde kendisinin yaptırmış olduğu camiye defnedildi. Mezarı halen bu camide bulunmaktadır.

Eserleri. 1. *el-Hidâyetü'l-kâfiyetü's-şâfiye li-beyâni hâķâ'iki'l-İmâm İbn 'Arafe el-vâfiye* (Şerhu Hudûdi İbn 'Arafe). Rassâ' bu eserinde İbn Arafe'nin fıkıhla ilgili *el-Muhtasar* adlı eserinden te-

rimlerin tanımını çıkarıp genişçe şerhetmiş, bu tanımlara yöneltilebilecek eleştirileri etraflıca incelemiştir. Rassâ'nın fıkıh konularına vukufunu ve kavram inceliklerine nüfuzunu ortaya koyan eser Mâlikî fakihleri arasında kabul görmüş, fıkıh terimleri ve kavramları konusunda temel kaynak sayılmıştır. Eser defalarca basılmıştır (nşr. Ahmed b. Me'mûn el-Hasenî, Fas 1317; nşr. Muhammed es-Sâlih en-Neyfer, Tunus 1350; Rabat 1412/1992; nşr. Muhammed el-Hâdî Ebû'l-Ecfân – Tâhir el-Ma'mûrî, Beyrut 1413/1993). Sonuncu baskıya nâşirler müellif ve eseri hakkında geniş bir inceleme eklemiştirler (bk. bibl.).

2. Fihrist. Hocalarının ve onlardan rivayet ettiği eserlerin adlarını kaydettiği ve 886 Rebülevvelinde (Mayıs 1481) yazdığı bu eserinde Rassâ, Tilimsân ve Tunus'taki ilmî hayatından, hocalarının faaliyetlerinden, kendisinin ve babasının onlarla ilişkisinden, Tunus'un o dönemdeki kültürel yapısından söz eder (nşr. Muhammed el-Annâbî, Tunus 1967). **3. Tezkiretü'l-muhibbîn fi esmâ'î seyidi'l-mürselîn** (nşr. Muhammed Rıdvân Dâye, Ebûzabî 1423/2002). **4. Tuhtetü'l-ahyâr fi fazli's-salâti 'ale'n-nebiyyi'l-muhtâr** (Tunus, Dârü'l-kütübi'l-vataniyye, nr. 12, 2017). **5. el-Cem' ve't-takrîb fi tertîbi âyi Muğni'l-lebîb.** Eserde, İbn Hişâm'ın gramerle ilgili Muğni'l-lebîb'inde örnek olarak verilen âyetler sûre sırasına göre tertip edilip açıklaması yapılmıştır (Tunus, Ahmediyye Ktp., nr. 4115). **6. Şerhu Vaşiyeti's-Şeyhi'z-Zarîf** (Tunus, Dârü'l-kütübi'l-vataniyye, nr. 15456). **7. Şerhu Cümel el-Hûnecî** (Tunus, Dârü'l-kütübi'l-vataniyye, Hasan Hüsnî Abdülvehhâb, nr. 18194). Rassâ'nın diğer bazı eserleri şunlardır: *et-Teshîl ve't-takrîb ve't-taşhîh li-rivâyeti'l-Câmi'i's-şahîh* (İbn Hacer'in *Fethu'l-bârî* adlı eserinin bir tür özeti), *Tefsîr* (muhtemelen tamamlanmamıştır), *Ahkâmü lev, İ'râbü kelimetü's-şehâde, Şarfü Ebî Hüreyre, Esmâ'ü'l-ecnâs ve ahkâmühâ* (13.500 salavati içerir). Rassâ'nın birçok fetvası Mâlikî fakihlerinin fetvalarını derleyen Venşerî'nin *el-Mi'yârü'l-mu'rib*'i gibi eserlerde yer almaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Rassâ', *Fihrist* (nşr. M. el-Annâbî), Tunus 1967, bk. neşreden giriş; a.mlf., *Şerhu Hudûdi İbn 'Arafê: el-Hidâyetü'l-kâfiyetü's-şâfiyye* (nşr. M. Ebû'l-Ecfân – Tâhir el-Ma'mûrî), Beyrut 1413/1993, neşreden giriş; s. 11-49; Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi'*, [baskı yeri ve tarihi yok] (Mektebetü'l-Kudsî), VIII, 287-288; Ebû Abdullah ez-Zerkeşî, *Târîhu'd-devleteyni'l-Muvahhidîyye ve'l-Haşiyye* (nşr. M. Mâdûrî), Tunus 1386/1966, s. 136, 143; Bedreddin el-Karâfî, *Tevşîhu'd-Dibâc* (nşr. Ahmed eş-Şüteyvi), Beyrut 1403/1983, s.

216; İbn Meryem, *el-Bustân fi zikri'l-euliyâ' ve'l-'ulemâ' bi-Tilimsân* (nşr. İbn Ebû Şeneb), Ceza-yir 1326/1908, s. 283; İbnü'l-Kâdî, *Dürretü'l-hicâl*, II, 140; Ahmed Bâbâ et-Tinbüktî, *Neylül-ib-tihâc* (İbn Ferhûn, *ed-Dibâcü'l-müzheb* içinde), Kahire 1329, s. 323-324; Muhammed b. Muhammed el-Endelüsî, *el-Hulel's-sündüsiyye*, Tunus, ts. (ed-Dârü't-Tûnusîyye), s. 689; İsmâil et-Temîmî, *Bernâmecü e'immeti Câmi'i'z-Zeytûne*, Tunus Dârü'l-kütübi'l-vataniyye, nr. 1011; İbn Ebû'd-Diyâf, *İthâfû ehli'z-zamân*, Tunus, ts. (Vizâretü's-şuûni's-sekâfiyye), VII, 64; Muhammed b. el-Hoca, *Târîhu me'âlimi't-tevhîd fi'l-kadîm ve fi'l-cedit*, Tunus, ts., s. 22; Serkîs, *Mu'cem*, I, 939; *İzâhu'l-meknûn*, I, 276; *Hediyetü'l-ârifîn*, II, 216; Muhammed es-Senûsî, *Müsâmerâtü'z-zarîf bi-hüsnü't-tarîf*, Tunus, ts., s. 108; Âdil Nüveyhiz, *Mu'cemü a'lâmi'l-Cezâ'ir*, Beyrut 1971, s. 175-176; Abdülhay el-Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, I, 430-431; Mahfûz, *Terâcimü'l-mü'ellifîn*, II, 358.

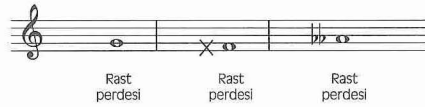
MUHAMMED EL-HÂDÎ EBÜ'L-ECFÂN

RAST

(راست)

Türk mûsikisinde
bir perde ve makamın adı.

Rast Perdesi. Türk mûsikisi ses sistemi içinde ana seslerden biridir. Bugün kullanılmakta olan Batı notasındaki adı sol olup portenin alttan ikinci çizgisi üzerinde yer alır. Arel-Ezgi nazariyatına göre orta sekizlinin 15. perdesidir. Bu perde, portenin birinci aralığındaki fa (acem-aşiran) perdesine çift diyez veya portenin ikinci aralığındaki lâ (dügâh) perdesine çift bemol koymakla da elde edilebilir.

Rast perdesinin eski devirlerdeki adı "yegâh"tır (birinci yer). O dönemde bu ismin verilmesinin sebebi pek çok makamın bu perdede karar veriyor olması ve rast makam ve dizisinin ana makam ve ana dizi olarak kabul edilmesidir (nitekim Rauf Yek-tâ Bey'in nazariyatında da acemli rast dizisi ana dizidir). Sonraları yegâh adı onun bir tam dörtlü pest tarafında yer alan, portenin altındaki "re" sesine verilmiştir. Rast perdesinin bir sekizli tizine gardâniye, bir sekizli pestine kaba rast adı verilir. Kevserî, Kantemiroğlu ve Nâyî Osman Dede'nin harf notalarında "ر", ebced notasında "ع" ve Safiyyüddin'in sisteminde "î" ile gösterilen rast perdesi Hamparsum notasında "ع" ile ifade edilmiştir.

Rast Makamı. Türk mûsikisinin en eski ve en yaygın makamlarının başında gelir.

Klasik devirde rast ana makam ve dizisi de ana dizi olarak kabul edilmiş, Seydî'nin *el-Matla*'nda rast makamı için "ümmü'l-makâmât" denilmiştir. XV. yüzyıldan itibaren nazariyat kitaplarında makam anlatımına rast makamı ile başlandığı, ayrıca birçok güfte mecmuasının ilk faslının rast makamına ayrıldığı görülmektedir. Eski dönemlerde birbirine yakın makamların uşşak kolu, hicaz kolu gibi gruplandırılmasında rast da bir grup makamın "rast kolu" şeklinde adı olmuştur. Gerek sanat mûsikisi gerekse halk mûsikisinin büyük küçük her çeşit formunda yaygın biçimde kullanılmış olan rast makamının durağı rast (sol) perdesidir, seyri de mutlak şekilde çıkıcıdır. Dizisi rast perdesi üzerinde, yani yerindeki bir rast beşlisine güçlü nevâ perdesi üzerinde bir rast dörtlüsünün eklenmesiyle oluşmuştur.

Ancak özellikle inici nağmelerde iniş cazibesiyile eviç (bakiye diyezli fa) perdesi yerine acem perdesinin kullanılmasıyla nevâ perdesi üzerinde bulunan rast dörtlüsünün yerini bûselik dörtlüsü alır ve dizi bu suretle yerinde, yani rast beşlisine nevâ perdesinde bûselik dörtlüsünün eklenmesiyle acemli rast dizisi adlı yeni bir dizi meydana gelir ki bu dizi rast eserlerin seyri esnasında sıkça kullanılır.

Rast makamının güçlüsü nevâ (re) perdesidir. Yarım karar bu perdede genellikle rast, bazan da bûselik çeşnisiyle yapılır. Makam asma kararlar bakımından da zengindir. Yerindeki rast beşlisinin durak perdesinin bir tanini üzerinde dügâh perdesinde uşşak dörtlüsü yer alır. Bu yakınlık dolayısıyla seyir esnasında bu perdede uşşak çeşnili asma kararlar yapılır. Dizinin üçüncü sesi olan segâh perdesinde de segâhli veya ferahnâklığı asma kararlar karakteristiktir ve sıkça karşılaşırlar.